

Ariadné fonala

Új kulcsot adott Győri Gyula, a jászapáti gimnázium nyugalmazott tanára mindazok kezébe, akik anyanyelvünk jó ismerői akarnak lenni, akik felelősséget éreznek eme fontos és nélkülözhetetlen eszközünk állapotáért. A tetszetős kiállítású könyvecske csakugyan számos nyelvi-nyelvészeti probléma megoldásához nyújt segítséget. Felhívja az olvasó figyelmét arra, hogy a nyelv évezredekkel korábbi kultúrák elemeinek is megőrzője, továbbadója, fejlesztője.

Ilyen szempontból azért igen jelentős hiánypótló mű, mert a latin nyelv oktatása évtizedeken át háttérbe szorult, és ennek következtében az az alap, melynek birtokában a szóban forgó fordulatokat jól használhatnánk, meggyöngült vagy legalább valamelyest halványult. Ez a munka újra a maga konkrétságában állítja elénk a görög és római klasszikus múlt számos szellemi hagyatékát. Ennek ismeretében valóban újra közelebb kerülhetünk az antik szellemiséghez, kultúránk egyik fontos ihlető forrásához.

A címben szereplő fordulat „ma elterjedt jelentésében: zűrzavaros, veszélyes és bonyolult helyzetből való kijutást, szabadulást lehetővé tevő segítség, ötlet” (17. p.). A szerző számos szócikkhez magyar irodalmi idézeteket társít, s ennek segítségével nyomon követhető az ősi fordulat magyar nyelvhasználatba való beépülése. Ezt követi a mitológiai vagy egyéb háttér tömör, de igen pontos ismertetése. Valójában tehát a fordulat élete tárul fel előttünk. Ebből a szempontból tehát a szerző követi az állandósult szókapcsolatok (frazeológia) eljárását (vö. O. Nagy Gábor munkássága!). Az említett szakember és sokan mások azonban a magyar szóalkács értelmzését, élettanát alkották meg. Győri Gyula viszont a klasszikus filológia eszköztárát mozgósítja, és így tárja fel nyelvhasználatunk nem lényegtelen eszközkészletét.

Ez a munka nagyon sok ember nyelvhasználatbeli tudatosságát segíti elő. Az iskolás ifjúság a *Nota bene!* című korábbi munkájával együtt valóban jelentős segítséget kap a magyar irodalom tanulmányozásához, de egyáltalán a 16–19. századi frászművek megértéséhez. Ezekben a művekben ugyanis szép számban fordulnak elő olyan fordulatok, amelyek ma már nem részei a mindennapi társalgásnak, de a mai frászműveknek sem. De szólhat ez a mű az értelmiség, a leendő pedagógusok jelentős részéhez is, hiszen a passzív ismeret életre keltésére, élővé tételére is alkalmas, ahhoz jelentős segítséget nyújthat.

Ugyanakkor szükségképpen felhívja a figyelmet számos mitológiai és történelmi személyre is. Az emberi képzelet szülőit és a valóban élt, létezett személyek alkalmasak arra, hogy egy életforma kései hírnökei legyenek, az életminőséget tapinthatóvá, értelmezhetővé tegyék, és ennek következtében az emberiség közös, nagy erkölcsi értékét mai életünkkel szembeállítsák.

Fontos szerepet játszhat az alkotás abból a szempontból is, hogy a kissé megkopott értékek számbavételével, pontos értelmezésével, majd használatával megfrissítsék mai magyar nyelvünket, tartalmasabbá, pontosabbá tegyék, tegyék azt. Az idegen nyelvek pontos és lehetőleg részletező ismerete csak akkor érhető el, ha sajátunkat nagyon alaposan, részletezően ismerjük — beleértve a jövevény- és idegen szavakat is —, hiszen különben sem megfelelő, sem az eltérés nem értelmezhető igazán, a maga funkcionális gazdaságában.

Több síkon segít szerzőnk az olvasónak abban, hogy egy-egy jelentős nyelv hogyan örökölt át leglényegesebb vagy az adott pillanatban legfontosabb elemeit. Egyrészt kifejezések, szókapcsolatok, másrészt egy-egy szó kap helyet a magyarázott anyagban: *archimedesi pont*, *argus szemek*, *gordiuszi csomó*, *alfa és omega*; *odisszea*, *amazon(ok)*, *mecénás* stb. Ennek során szinte minden változás, átalakulás értelmezésére sort kerít a szerző. Nyilvánvalóvá válik az olvasó előtt, hogy az anyanyelvre vonatkozó törvényszerűségek — megváltoztatva a megváltoztatandókat (*Nota bene!*) — érvényesek erre a holt nyelvre, azaz a latinra is. Anyanyelvünk rendszere tehát

erős, erőteljes, annyira, hogy az idegen szavakat, neveket beilleszti hangzós- és funkciórendszerébe.

A legtöbb szó, név csak egyszer fordul elő a jeles gyűjteményben, néhány azonban több állandósult szókapcsolat alkotóeleme: Achilles (4), Szokratész (3), és további nyolc név két-két alakulat kulcsszava. Ez az arányérzék is a szerzőt dicséri, hiszen ezzel arra is készítheti olvasóit, hogy egy idő után maguk is búvárlói legyenek nyelvünk ilyen és hasonló jelenségeinek.

Az említett és számos más, igényes látásmódra valló megoldás propagátora dr. Győri Gyula új munkája. Szívből köszönjük neki, és további eredményes munkálkodást kívánunk neki.

(Ariadné fonala. Naponta megidézték antik hősök. Antik eredetű kifejezések, szókapcsolatok — magyarázatokkal.)

Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp. 1992. 120. p.

DR. DOMONKOS JÁNOS

Fővárosi Iskolászanatórium
Budapest

Gróf Batthyány Zsigmond: Őseim

Figyelemre méltó a Batthyány Társaság kiadásában megjelent könyv, amelyben Németújvárott, gróf Batthyány Zsigmond, a boldog emlékű dr. Batthyány Strattmann László herceg, a „szegények orvosa” unokája — a családi emlékezetre és magánlevéltáraikra is támaszkodva — megírta családjá ezer éves történetét. A történeti felfogású munka végigkíséri, s a történelmi Batthyány-család szemszögéből láttatja a Batthyányak történetét Magyarország ezredévében. Alaphangját — jellegének megfelelően — a bevezető gondolat sor szövegezteti meg: — A Batthyányak nevezetes családtagjainak történetét gyermekkorom óta hallgatom, s az utolsó évtizedben érlelődött meg bennem a gondolat, hogy összegyűjtem az apáról fiúra szálló emlékeket ... Feladatomból a Batthyány-család és a magyar nemzet alázatos szolgálatát tekintetem. — Ez a magán-történelem itt-ott eltér a tankönyvekben leírtaktól, eltölödhetnek hangsúlyok, s néha általunk kevésbé ismert Batthyány-hősöket emel ki; a közvetlen kapcsolatteremtés szándékával. Szinte személyes találkozást teremt a Batthyányak és a ma olvasók között. Tisztelegve az ősök előtt, hozzá kíván járulni e tárgyban végzendő kutatásokhoz is. Ismeretterjesztő adatokkal, kordokumentációs képekkel, pontos családfa-ábrákkal, újabb adalékokkal gyarapítja és hitelesíti az egyik legkiemelkedőbb, legrangosabb történelmi magyar család, a Batthyányak történetét a 10. század közepétől a 20. század közepéig.

A család első ismert őse, a magyar történelemben is jelentős szerephez jutó Őrs vezér: a Németújvári és Kővágó-Őrsi Batthyány család egyik névadója. Később: II. András tragikus uralkodását Katona: Bánk bán-jából ismeretes, amelyben a békétlen Mikhál bán alakját II. Miskeről formálta az író. A Batthyány családi történetírás szerint Miske II. András udvari embere maradt, de megerősítette a Kővágó-Őrsi kastélyt, mely menedékhely is szolgált. „Miske de Kővágó-Őrsi Magister” — olvasható a németújvári várban őrzött portréja alatt. Ez a Magister azt jelentette, hogy rábízták Béla hercegnek — a későbbi IV. Béla királynak — a nevelését.

Gyakran hivatkozunk a Batthyányakra, sokszor anélkül azonban, hogy igazán ismernénk. A könyvből élénk társul, hogy a magyar történelemben az első és utolsó ismert horka Kál ősök és Vér Bulcsu; az első kancellár-Mátyás esztergomi érsek, az utolsó nemzeti nádor Batthyány Lajos herceg, az első felelős magyar miniszterelnök (aki az első vértanú miniszterelnökünk is) gróf Batthyány Lajos: mind ugyanaz a nemzetség, mely Magyarországot élt vagy halt. (Egyébként Batthyány György de Kővágó-Őrsi nevében szerepel először a Batthyány név még együtt a Kővágó-Őrsivel, míg aztán fiai, unokái névhasználatában teljesen elmarad az ősi jelölés.) A szerző szemléletes áttekintést nyújt a család erdélyi, németújvári; a hercegi és a grófi ágáról.